

فضیلت زیارت امام رضا علیه السلام با پای پیاده

از زاویه ادله خاص روایی*

□ هانی زعفرانی^۱

چکیده

پژوهشگران حوزه زیارت، برای اثبات فضیلت زیارت معصومان علیهم السلام با پای پیاده به عنوان یک شیوه زیارتی که علاقه‌مندان بسیاری دارد، به عموماًمانی مانند فضیلت مطلق پیاده‌روی، تعظیم شعائر و... تمسک جست‌اند که در جای خود لازم و ضروری است. اما ادله خاصی نیز در این موضوع و به‌طور خاص در رابطه با زیارت پیاده امام حسین علیه السلام، امام علی علیه السلام، امام رضا علیه السلام و امام باقر علیه السلام وجود دارد که به‌طور کامل جمع‌آوری نشده و از فقدان یک تحلیل منسجم و دلالت سنجی دقیق، رنج می‌برد. از این رو، این روایات، همچنان نیازمند نگاه‌های جامع و نظام‌مند است تا به جمع‌آوری، دسته‌بندی و دلالت سنجی آنها پردازد. از میان روایات فضیلت زیارت امامان علیهم السلام با پای پیاده، تعداد هفت روایت در رابطه با فضیلت زیارت امام رضا علیه السلام با پای پیاده می‌باشد. مقاله پیش رو، این روایات را در سه دسته، ارائه نموده و به تحلیل آنها پرداخته است. بررسی روایات، این نتیجه را حاصل می‌کند که فضیلت زیارت امام رضا علیه السلام با پای پیاده بر اساس ادله خاص روایی و با عنوان اولی در میان روایات شیعه، مطرح نمی‌باشد؛ درعین حال، امکان استحباب زیارت امام رضا علیه السلام با پای پیاده به‌عنوان مصداقی از

* تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۳/۲۷ - تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۲/۱۴.

۱. دانش آموخته مرکز تخصصی حدیث حوزه علمیه قم (hanizafarani93@gmail.com).

«تعظیم شعائر»، «تواضع» و... همچنان باقی است و پژوهش‌هایی نیز در این زمینه، ارائه گردیده است.
واژگان کلیدی: دلالت سنجی روایات، زیارت امام رضا علیه السلام، زیارت با پای پیاده، گام، پابرهنه، سختی کشیدن

مقدمه

زیارت اماکن مقدس با پای پیاده، پدیده‌ای است که علاقه‌مندان زیادی در میان مسلمانان دارد. رایج‌ترین نمونه از این شکل زیارت، زیارت حرم حضرت امام حسین علیه السلام در ایام اربعین است. این سفر زیارتی برکات بسیاری، هم برای زائران و هم برای میزبانان آنها داشته و همین موضوع، باعث شده است که روز به روز به تعداد علاقه‌مندان آن افزوده گردد. علاقه‌مندی به این شیوه زیارت تا حدی است که جاماندگان از زیارت اربعین در قالب زیارت حرم دیگر امامان علیهم السلام و حتی امام‌زادگان علیهم السلام با پای پیاده، سعی در جبران بخشی از برکات از دست رفته زیارت اربعین را دارند. براین اساس، زیارت امام حسین علیه السلام با پای پیاده در ایام اربعین به یک «الگو» تبدیل شده است و در زیارت دیگر مشاهد مشرفه نیز خود را نشان می‌دهد.

این الگوگیری از زیارت اربعین، تا حدودی در مورد زیارت حرم علی بن موسی الرضا علیه السلام در ایام آخر صفر نیز وجود دارد. این زیارت، هرچند که سابقه‌ای تاریخی دارد و قبل از رونق‌گیری زیارت اربعین نیز وجود داشته است؛ اما امروزه، شیعیان با الگوگیری از زیارت اربعین، بیش از گذشته به زیارت حضرت رضا علیه السلام با پای پیاده، میل و اشتیاق پیدا کرده‌اند.

به همان میزان که علاقه‌مندی و پابندی شیعیان به سیره زیارت حرم امام رضا علیه السلام با پای پیاده افزایش می‌یابد، ضرورت پژوهش‌های فقهی و روایی در رابطه با این عمل نیز، بیش از پیش احساس می‌شود. چه آنکه این شیوه زیارتی از حیث هزینه و زمان، نسبت به شیوه‌های دیگر مقرون به صرفه نیست و تنها، انگیزه‌های معنوی باعث شده است که شیعیان به این شیوه زیارتی، روی بیاورند. از این رو، بررسی صحت و سقم این انگیزه‌ها از حیث میزان استناد آن به روایات اهل بیت علیهم السلام امری ضروری است که در تصمیم‌گیری‌های مردمی و سیاست‌گذاری‌های کلان در حوزه زیارت، تأثیرگذار خواهد بود.

۱- پیشینه پژوهش

شایسته است در مسیر بررسی استناد و مشروعیت زیارت حرم امام رضا علیه السلام، با پای پیاده ابتدا به فتاوی مراجع عظام تقلید به عنوان پیشینه پژوهش اجتهادی در این موضوع مراجعه شود و در گام بعد، مراجعه به دیگر پژوهش‌های انجام شده نیز در دستور کار قرار گیرد.

جست و جوهای نگارنده نشان می‌دهد که آنچه از استفتائات و فتاوی مراجع تقلید در طول قرن‌ها در رابطه با زیارت امام رضا علیه السلام با پای پیاده وجود دارد، بسیار محدود و در عین حال متفاوت است. برخی از مراجع تقلید، اذعان می‌کنند که روایتی مبنی بر فضیلت زیارت امام رضا علیه السلام با پای پیاده در میان روایات شیعه نیافته‌اند (ر. ک: حسینی حائری، ۱۳۸۲: ۱۲۷)، برخی از آنان، برای این شیوه زیارتی، به خودی خود ثوابی را ثابت نمی‌دانند اما به عنوان عملی که باعث تعظیم جایگاه امام علیه السلام می‌گردد آن را می‌پذیرند (ر. ک: مکارم شیرازی، makarem. ir). برخی دیگر، به روایتی در کتاب بحارالانوار - که در ادامه خواهد آمد - اشاره می‌کنند اما حکم صریحی در این رابطه اتخاذ نمی‌نمایند (ر. ک: فاضل موحدی لنگرانی، ۴۹۴/۲): یکی دیگر از مراجع نیز به روایتی از کتاب کامل الزیارات استناد می‌کند که بر اساس آن، ثواب زیارت تمام امامان علیهم السلام، همانند ثواب زیارت امام حسین علیه السلام است. ایشان بر اساس این روایت فضیلت زیارت امام حسین علیه السلام با پای پیاده را به دیگر امامان معصوم علیهم السلام نیز تسری می‌دهند (ر. ک: تبریزی، ۱۴۲۵: ۱۳۰).

رهاورد اندک پی‌جویی‌های نگارنده و پاسخ‌های ضد و نقیضی که در میان این نتایج محدود وجود دارد، نشان می‌دهد که موضوع فضیلت زیارت امام رضا علیه السلام با پای پیاده به عنوان یک مسئله فقهی، هنوز در هاله‌ای از ابهام قرار داشته و کشف مستندات آن نیازمند پژوهش‌های بیشتر است. ابهامات موجود در مورد استناد فضیلت زیارت حرم امام رضا علیه السلام با پای پیاده و به طور کلی، زیارت با پای پیاده حرم امامان معصوم علیهم السلام، باعث شده است که پژوهشگران حوزه زیارات، تلاش‌های پژوهشی مضاعفی در رابطه با این شیوه زیارتی انجام دهند. در نتیجه این پژوهش‌ها، مقاله‌ها و کتاب‌های متنوعی به رشته تحریر درآمده است که با توجه به شیوه استدلال و نوع نگاه به سه دسته قابل تقسیم هستند:

۱. برخی از پژوهشگران برای اثبات فضیلت زیارت با پای پیاده به عموماتی همچون «أَفْضَلُ الْأَعْمَالِ أَحْمَرُهَا» (مجلسی، ۱۴۰۴: ۲۳۷/۶۷) و «مَا عُبِدَ اللَّهُ بِشَيْءٍ أَشَدَّ مِنَ الْمَشْيِ وَلَا أَفْضَلَ» (طوسی، ۱۴۰۷: ۱۱/۵) تمسک جسته‌اند. همچنین با تشخیص زیارت با پای پیاده، به‌عنوان مصداقی از عنوان‌های «تعظیم شعائر»، «تواضع» و... جنبه‌های دیگری از فضیلت این عمل را نیز مورد بررسی قرار داده‌اند. مقاله «حکم فقهی پیاده‌روی برای زیارت قبور اولیای الهی و اماکن مقدس»^۱ نمونه‌ای از این مقاله‌ها می‌باشد.

۲. گروهی دیگر از پژوهشگران، پژوهش خود را بر ادله خاص روایی متمرکز کرده‌اند. روایاتی که به‌طور خاص، بر فضیلت زیارت با پای پیاده اشاره دارند، جمع‌آوری کرده و از آنها به‌عنوان دلیل و یا مؤید این شیوه زیارتی، استفاده نموده‌اند. در این نگاشته‌ها، روایات فضیلت زیارت حج، امام حسین علیه السلام و امام علی علیه السلام با پای پیاده، بیشتر به چشم می‌خورد. مقاله‌هایی همچون «فضیلت پیاده‌روی برای زیارت معصومین»^۲ و «اندر ره عشق»^۳ و کتاب‌هایی مانند «پیاده تا کربلا»^۴ و «پیاده تا عرش»^۵ از جمله این نگاشته‌ها هستند.

۳. برخی از پژوهشگران نیز از هر دوی این استدلال‌ها برای اثبات فضیلت زیارت با پای پیاده بهره برده‌اند. مقاله‌های «فقه پیاده‌روی»^۶ و «آیا پیاده‌روی برای زیارت امام حسین علیه السلام مستند دینی دارد؟»^۷ در این دسته قرار می‌گیرند.

-
۱. درگاهی، مهدی، «حکم فقهی پیاده‌روی برای زیارت قبور اولیای الهی و اماکن مقدس»، پژوهشنامه حج و زیارت، شماره ۲، پاییز و زمستان ۱۳۹۵.
 ۲. علوی، سید عادل، مترجم شهرستانی، حسین، «فضیلت پیاده‌روی برای زیارت معصومین علیهم السلام»، فصلنامه فرهنگ زیارت، سال پنجم، شماره ۱۹، تابستان و پاییز ۱۳۹۳.
 ۳. نیلی پور، مهدی، «اندر ره عشق»، ماهنامه زیارت، سال نوزدهم، شماره ۱۶۷، دی ۱۳۹۳.
 ۴. پوریزدی، رحمت، پیاده تا کربلا، قم، قدس، ۱۳۹۹.
 ۵. دانیالی، مجید، پیاده تا عرش، مشهد، آریا منشور طوس، ۱۳۹۵.
 ۶. عبدالواحد الساعدی، حبیب الله، مترجم مهدی پور، محمود، «فقه پیاده روی»، فصلنامه فرهنگ زیارت، سال پنجم، شماره ۱۹، تابستان و پاییز ۱۳۹۳.
 ۷. مؤسسه تحقیقاتی ولی عصر (عج)، «آیا پیاده‌روی برای زیارت امام حسین علیه السلام مستند دینی دارد؟»، سایت کتاب‌خانه مدرسه فقهات: dib.eshia.ir، ۱۳۹۵.

ادله خاص روایی که در این مقاله‌ها و کتاب‌ها، مورد استفاده قرار گرفته است، زیارت پیاده امام علی علیه السلام، امام حسین علیه السلام، امام باقر علیه السلام و امام رضا علیه السلام را شامل می‌شود. بررسی این پیشینه پژوهشی با تأکید بر زیارت امام رضا علیه السلام با پای پیاده، نشان می‌دهد که تحلیل دقیق ادله خاص روایی، کمتر مورد توجه پژوهشگران بوده و ایشان، بیشتر در صدد جمع‌آوری و ارائه روایات بوده‌اند. همچنین برخی از روایات از دید پژوهشگران مغفول مانده و دسته‌بندی مناسبی نیز ارائه نگردیده است. از این رو، جمع‌آوری تمام روایات این باب و فهم نظام‌مند و در عین حال، دقیق متون احادیث به گونه‌ای که روشن‌کننده وظیفه عملی مکلف باشد، نیازمند پژوهشی دگر باره است.

۲- فرایند پژوهش

در مسیر پژوهش این موضوع، ابتدا کلیدواژه‌های مرتبط، شناسایی و روایات هم‌سو، جمع‌آوری گردید. حاصل این جست‌وجو، هفت روایت است که هرکدام به گونه‌ای به موضوع زیارت امام رضا علیه السلام با پای پیاده مرتبط می‌شوند. در این مقاله، با توجه به قرارگرفتن روایات این باب در میان روایات «سنن»، اعتبارسنجی آنها به صورت اجمالی انجام شده است. به این صورت که سندشناسی بر مبنای نرم‌افزار درایة النور صورت گرفته و روایاتی که از لحاظ سندی ضعیف هستند در صورت اعتماد صاحبان کتاب‌های معتبر، مورد اعتماد نگارنده نیز، قرار گرفته‌اند.

در رابطه با شیوه گزارش روایات، لازم به ذکر است، روایاتی که در راوی متصل به معصوم و محتوا مشترک هستند - هرچند در متن، کاملاً مشترک نباشند - در ذیل یک شماره و به نام راوی آن، نام‌گذاری شده است؛ زیرا اشتراک در راوی و محتوا، بیانگر این نکته است که این روایات، همگی نقل‌های گوناگون از یک حدیث هستند. از میان متن‌های گوناگون این روایات مشترک، متن مربوط به اولین منبع (معتبرترین منبع از میان منابع یاد شده) انتخاب شده است. روایاتی که راوی یا سند آنها مشخص نیست، به نام مؤلف کتاب نام‌گذاری شده است.

روایات مرتبط با زیارت امام رضا علیه السلام با پای پیاده به سه دسته، قابل تقسیم هستند: «روایات اجر زیارت با پای پیاده»، «روایات اجر سختی کشیدن در راه» و «روایات

برتری زیارت امام رضا علیه السلام بر زیارت امام حسین علیه السلام). در ادامه، به سندشناسی اجمالی و دلالت سنجی این روایات، خواهیم پرداخت.

۳- روایات اجر زیارت با پای پیاده

در بخش روایات فضیلت زیارت امام رضا علیه السلام با پای پیاده، دو روایت وجود دارد:

۱. روایت ابوالطیب الحسین بن احمد الفقیه: «أَقُولُ وَجَدْتُ بِحَطِّ الشَّيْخِ حُسَيْنِ بْنِ عَبْدِ الصَّمَدِ علیه السلام مَا هَذَا لَفْظُهُ ذَكَرَ الشَّيْخُ أَبُو الطَّيِّبِ الْحُسَيْنُ بْنُ أَحْمَدَ الْفَقِيه: مَنْ زَارَ الرَّضَا علیه السلام أَوْ وَاحِدًا مِنَ الْأَئِمَّةِ علیهم السلام فَصَلَّى عِنْدَهُ صَلَاةَ جَعْفَرٍ فَإِنَّهُ يَكْتَبُ لَهُ بِكُلِّ رَكْعَةٍ ثَوَابٌ مِنْ حَجِّ أَلْفِ حَجَّةٍ وَاعْتَمَرَ أَلْفَ عُمْرَةٍ وَاعْتَقَ أَلْفَ رَقَبَةٍ وَوَقَفَ أَلْفَ وَفَقَةٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ مَعَ نَبِيِّ مُرْسَلٍ وَ لَهُ بِكُلِّ خُطْوَةٍ ثَوَابٌ مِائَةِ حَجَّةٍ وَ مِائَةِ عُمْرَةٍ وَ عَتَقَ مِائَةَ رَقَبَةٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَ كَتَبَ لَهُ مِائَةَ حَسَنَةٍ وَ حُطَّ مِنْهُ مِائَةُ سَيِّئَةٍ» (مجلسی، ۱۴۰۴: ۱۳۷/۹۷).

به خط شیخ حسین بن عبد الصمد چیزی یافتیم که لفظش این است؛ شیخ ابوالطیب حسین بن احمد فقیه ذکر کرد: هرکس رضا علیه السلام یا یکی از ائمه علیهم السلام را زیارت کند و نزد او نماز جعفر طیار بخواند، پس برای او به ازای هر رکعت ثواب کسی را می‌نویسند که هزار حج و هزار عمره به‌جا آورده و هزار برده آزاد کرده و هزار مرتبه، همراه پیامبری الهی در راه خدا قیام کرده است؛ و برای اوست به ازای هر گام، ثواب صد حج و صد عمره و آزاد کردن صد برده در راه خدا؛ و برای او صد عمل نیک نوشته می‌شود و صد عمل ناپسند محو می‌گردد.

۲. روایت محمد بن حسن بن احمد بن ولید قمی: «إِذَا أَرَدْتَ زِيَارَةَ قَبْرِ أَبِي الْحَسَنِ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى علیه السلام بِطُوسٍ فَاعْتَسِلْ عِنْدَ خُرُوجِكَ مِنْ مَنْزِلِكَ وَقُلْ ... فَإِذَا خَرَجْتَ فِقِفْ عَلَى بَابِ دَارِكَ وَقُلْ ... فَإِذَا وَاقَيْتَ سَالِمًا فَاعْتَسِلْ وَقُلْ حِينَ تَعْتَسِلُ ... ثُمَّ الْبَسْ أَظْهَرَ ثِيَابِكَ وَ امْشِ حَافِيًا وَ عَلَيْكَ السَّكِينَةُ وَ الْوَقَارُ بِالتَّكْبِيرِ وَ التَّهْلِيلِ وَ التَّحْمِيدِ وَ التَّسْبِيحِ وَ قَصِّرْ خُطَاكَ وَقُلْ حِينَ تَدْخُلُ ...» (صدوق، ۱۴۱۳: ۶۰۲/۲؛ طوسی، ۱۴۰۷: ۸۶/۶؛ ابن قولویه، ۱۳۵۶: ۳۰۹؛ صدوق، ۱۳۷۸: ۲۶۷/۲؛ ابن مشهدی، ۱۴۱۹: ۶۴۷/۱؛ مجلسی، ۱۴۲۳: ۵۴۴/۱).

هنگامی که تصمیم به زیارت مزار حضرت رضا علیه السلام گرفتی پس هنگام خروج از منزل، غسل کن و بگو... پس آنگاه که خارج شدی پس بر در خانهات بایست و بگو... پس زمانی که به سلامت رسیدی پس غسل کن و به هنگام غسل بگو... سپس پاکیزه‌ترین لباس‌هایت را بپوش و با پاهای برهنه حرکت کن در حالی که آرامش و وقار داری و تکبیر و تهلیل و تحمید و تسبیح می‌گویی و قدم‌هایت را کوتاه بردار و به هنگام ورود بگو...

۴- بررسی روایت ابوالطیب

در روایت ابو الطیب، به ازای هر گام در مسیر زیارت امام رضا علیه السلام ثوابی در نظر گرفته شده است؛ از این رو، تا حدودی به فضیلت زیارت پیاده اشاره می‌کند؛ اما به دلیل کمبودهای تأثیرگذاری که در رابطه با اعتبار آن وجود دارد، نمی‌توان به راحتی به مفاد آن پایبند بود. این کمبودها بدین شرح است:

۱. این روایت موقوف است و به هیچ یک از ائمه علیهم السلام نسبت داده نشده است.
 ۲. این روایت جزو نوادر است و هیچ یک از کتاب‌های معتبر شیعه، این روایت را بازتاب نداده‌اند. گویا صاحب بحارالانوار نیز به این روایت اعتماد کافی نداشته است. وی در بابی تحت عنوان «آدابُ الرِّیَازَةِ وَ أَحْکَامُ الرِّوَصَاتِ وَ بَعْضُ النُّوَادِرِ» (مجلسی، ۱۴۰۴: ۱۲۴/۹۷) پس از بیان مجموعه روایات باب و بیان اقوال علما، دو روایت را ذکر می‌کند که روایت یادشده، یکی از آن دو روایت است. به نظر می‌رسد که عبارت «بَعْضُ النُّوَادِرِ»، اشاره به همین دو روایت داشته باشد. همچنین صاحب کتاب مستدرک الوسائل، این روایت را از کتاب بحارالانوار نقل کرده و در بابی تحت عنوان «نُّوَادِرُ مَا یَتَعَلَّقُ بِأَبْوَابِ المَزَارِ» (نوری، ۱۴۰۸: ۴۱۰/۱۰)، آورده است.

۳. در ابتدای سند این روایت نام حسین بن عبد الصمد، ذکر شده است. حسین بن عبد الصمد (د ۹۸۴ق) پدر شیخ بهائی و از عالمان و مؤلفان بزرگ شیعه می‌باشد که میان او و علامه مجلسی، یک طبقه، فاصله است. هرچند علامه، این روایت را بدون هیچ واسطه‌ای و از طریق «وجاده» از او نقل می‌کند؛ اما با توجه به اینکه به علت

کوتاه بودن فاصله زمانی، شناخت خط وی برای علامه دشوار نبوده است، لذا می‌توان به عبارت علامه که می‌گوید «وَجَدْتُ بِحَطِّ الشَّيْخِ حُسَيْنُ بْنُ عَبْدِ الصَّمَدِ» اعتماد کرد و صحت انتساب این متن به پدر شیخ بهایی را پذیرفت. اما با این وجود به دلیل فاصله زمانی بسیاری که میان پدر شیخ بهائی و عصر معصومان علیهم‌السلام، وجود داشته است، وی برای نقل از ایشان، نیازمند واسطه‌های متعددی بوده، در حالی که روایت ابوالطیب را تنها با یک واسطه، نقل کرده است. لذا سند این روایت، دارای ارسال می‌باشد.

۴. کنیه «أَبُو الطَّيِّبِ» در بسیاری از عناوین کتاب‌های رجال و تراجم، به چشم می‌خورد. در بسیاری از این موارد، برای ابوالطیب، نام و نسبی متفاوت با نام و نسب یادشده در روایت بحار، ذکر شده است؛ لذا تمایز آنها با راوی مورد بحث، روشن است. اما در چند مورد، یا نام و نسب وی با راوی روایت بحار، هم‌سان می‌باشد و یا نام و نسبش ذکر نگردیده است. هر کدام از این موارد بر راوی این روایت، قابل تطبیق می‌باشد. این موارد را در کتاب‌های رجالی و تراجمی به اختصار، مورد بررسی قرار خواهیم داد:

۱. شیخ طوسی در کتاب الفهرست، ذیل عنوان «أَبُو الطَّيِّبِ الرَّازِي» می‌نویسد: «یکی از بزرگ‌ترین عالمان علم کلام است. کتاب‌های بسیاری در موضوع‌های امامت، فقه و... نگاشته است. همچنین کتاب زیارت الرضا علیه‌السلام و فضله و معجزاته از آن اوست که بالغ بر دویست برگه دارد...» (طوسی، ۱۴۲۰: عنوان ۸۵۳). علامه حلی و ابن داود در کتاب‌های خود، او را در بخش اول ذکر کرده و به او اعتماد کرده‌اند (ابن داود حلی، ۱۳۴۲: ۴۰۱، ش ۵۷؛ علامه حلی، ۱۴۱۱: ۱۸۸، ش ۱۶). نرم افزار درایة النور در توصیف این شخص می‌نویسد: «إِمَامِي صَحِيحُ الْمَذْهَبِ ظَاهِرًا». با توجه به اینکه مضمون روایت مورد بحث نیز در رابطه با زیارت امام رضا علیه‌السلام می‌باشد، می‌توان گفت اشتراک ابوالطیب یاد شده در سند، با ابوالطیب رازی در کتاب الفهرست، محتمل است؛ هرچند، قابل اثبات نیست.

۲. افتدی در کتاب «ریاض العلما» ذیل عنوان «الشَّيْخُ أَبُو الطَّيِّبِ الْحُسَيْنُ بْنُ أَحْمَدَ»، او را فاضل، فقیه و محدث معرفی کرده است. وی گمانه می‌زند که پدر شیخ

بهایبی در کتاب «الْأَعْمَالُ الْمَرْوِيَّةُ عِنْدَ صَاحِبِ الرَّايِحِ الْأَيْمَةِ ه (ع)» در حالی از وی نقل روایت کرده که با او معاصر نبوده است (افندی، ۱۴۳۱: ۱۰/۲)، همچنین، ذیل عنوان «الشَّيْخُ أَبُو الطَّيِّبِ الْحُسَيْنُ بْنُ أَحْمَدِ الْفَقِيهِ» می نویسد که او از بزرگان اصحاب ماست و علامه مجلسی از پدر شیخ بهایی، در اوایل کتاب «مَزَارِ الْبِحَارِ» از وی نقل روایت کرده است؛ در عین حال می گوید در کتاب‌های رجال، ترجمه و دوران زندگی او را نیافته است (همان: ۲۸). علاوه بر این دو عنوان، ذیل عنوان «أَبُو الطَّيِّبِ» می نویسد:

«گاهی شیخ طوسی در امالی خود از او روایت کرده است. شاید با واسطه، نقل روایت کرده باشد زیرا من او را جزو اساتید شیخ نیافتم؛ هرچند وی در امالی گفته است: حَدَّثَنَا أَبُو الطَّيِّبِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَاهَانَ» (همان: ۴۷۱/۵)

۳. مرحوم آقا بزرگ تهرانی، جدای از عنوان «أَبُو الطَّيِّبِ الرَّازِي» که مطالب الفهرست را در آن انعکاس داده است (آقابزرگ تهرانی، ۱۴۳۰: ۱۳/۱)، از شخصی به نام «الْحُسَيْنُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ فَحَطِ أَبُو الطَّيِّبِ الرَّازِي» یاد می کند. وی، او را استاد شیخ صدوق (د ۳۸۱ق) معرفی کرده و گمانه اشتراک این شخص با راوی مورد بحث را پیش می کشد (همان: ۱۰۶). به نظر می رسد عنوان مطرح شده توسط آقا بزرگ، به روایتی از مرحوم صدوق در کتاب عیون اخبار الرضا (ع)، اشاره دارد که با عبارت «حَدَّثَنَا أَبُو الطَّيِّبِ الْحُسَيْنُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ الرَّازِي» آغاز می گردد (صدوق، ۱۳۷۸: ۲۳۸/۲). نرم افزار اسناد صدوق، برای این شخص اطلاعاتی ذکر نکرده است؛ ولی در عین حال، روایت صدوق از وی را با وجود وثاقت دیگر رجال سند، ضعیف برشمرده است. از این رو، احتمالاً از نظر رجالی او را مجهول می داند.

با توجه به مطالب بیان شده، کیستی أَبُو الطَّيِّبِ الْحُسَيْنُ بْنُ أَحْمَدِ الْفَقِيهِ، بین ۴ عنوان مردد است که البته اشتراک برخی از این عنوان‌ها، دور از ذهن نیست. برخی از آنها مورد اعتماد رجالیان قرار گرفته، برخی مورد ستایش واقع شده و برخی توصیف نشده‌اند که به تفکیک در جدول زیر، قابل مشاهده است.

نام	طبقه	منبع	توصیف
ابوالطیب رازی	متقدم یا معاصر شیخ طوسی	الفهرست	از متکلمان بزرگ، مورد اعتماد علامه و ابن داود و امامی المذهب
ابوالطیب	استاد بدون واسطه و یا با واسطه شیخ طوسی	ریاض العلماء	توصیف نشده
ابوالطیب حسین بن احمد [الفقیه]	احتمالاً در طبقه اساتید والد شیخ بهائی نبوده است.	ریاض العلماء	صاحب ریاض او را فاضل، فقیه، محدث و از بزرگان اصحاب ما معرفی کرده است.
ابوالطیب الحسین بن احمد بن قحط الرازی	استاد شیخ صدوق	طبقات اعلام الشیعه	نرم افزار اسناد صدوق، او را مجهول، برشمرده است.

۵- بررسی روایت ابن ولید قمی

ابن قولویه، روایت ابن ولید قمی را با تعبیر «رَوَى عَنْ بَعْضِهِمْ» آورده است. همچنین شیخ صدوق در کتاب من لایحضره الفقیه، سندی برای این روایت، ذکر نمی‌کند اما در عیون اخبار الرضا می‌نویسد: «ذَكَرَهَا شَيْخُنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ فِي جَامِعِهِ فَقَالَ: ...». شیخ نیز در التهذیب، همین سند را بیان می‌کند و می‌گوید: «ذَكَرَ هَذِهِ الرَّيَازَةَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ الْقُمِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي كِتَابِهِ الْمُتَرْجِم بِالْجَامِعِ»؛ بنابراین، مرجع اولیه این روایت، کتاب الجامع، اثر محمد بن حسن بن احمد بن ولید قمی است. وی از بزرگان قم و استاد شیخ صدوق است و نجاشی و شیخ با صراحت او را توثیق کرده بلکه جلیل القدر دانسته‌اند (نجاشی، ۱۳۶۵: عنوان ۱۰۴۲، طوسی، ۱۴۲۰: عنوان ۷۰۹، همو، ۱۳۷۳: عنوان ۶۲۷۳).

بزرگانی همچون شیخ صدوق، شیخ طوسی و ابن قولویه، با توجه به قرینه‌هایی که در دست داشته‌اند به روایت ابن ولید قمی اعتماد کرده و روایت او را پذیرفته‌اند. این پذیرش، به معنی پذیرش صدور این روایت از معصوم علیه السلام می‌باشد؛ زیرا محتوای این روایت، بیان جزئیات اعمال زیارت است و علم به این جزئیات، تنها در اختیار معصومین علیهم السلام قرار دارد. با این نگاه، هرچند در ظاهر، سند روایت ابن ولید قمی، موقوف می‌باشد؛ اما می‌توان به پشتوانه اعتماد بزرگان به این روایت، آن را پذیرفت و به مفادش عمل کرد.

طبق این روایت، زائر وقتی به مشهد رسید، باید غسل کند، پاکیزه‌ترین لباس‌هایش را بپوشد و از همان‌جا، پیاده‌روی خود را آغاز کند. او باید پابره‌نه و با قدم‌های کوتاه، همراه با آرامش و وقار و با زمزمه اذکاری همچون تسبیح، این مسیر را طی کند. ظاهر این روایت، فضیلت پیاده‌روی با این شرایط خاص را در داخل شهر و حد فاصل محل غسل تا مرقد مطهر، ثابت می‌داند. بدون شک، مشهد در عصر معصومان علیهم السلام، شهر یا روستای کوچکی بوده و بالتبع، فاصله محل غسل تا مرقد نیز، کوتاه بوده است؛ اما امروزه با وسعت پیدا کردن شهر مشهد، با توجه به مکانی که زوار برای اسکان - که قاعدتاً محل غسل آنها است - انتخاب می‌کنند، ممکن است فاصله محل غسل تا حرم به چندین کیلومتر نیز برسد. آیا روایت مورد بحث، این فواصل چندین کیلومتری را نیز شامل می‌شود؟

بررسی نوع استعمال عبارات «حَافِیاً»، «أَخَذَ نَعْلَیْهِ» و... در روایات، می‌تواند در حل این مسئله، سودمند باشد. در شماری از این روایات، علت فضیلت پیاده‌روی با پای برهنه، مشخص شده است. به‌عنوان نمونه در روایتی از امام صادق علیه السلام در رابطه با زیارت امام حسین علیه السلام آمده است:

«... إِذَا أَتَيْتَ أَبَاعَبْدَ اللَّهِ علیه السلام فَأَعْتَسِلْ عَلَى سَاطِئِ الْفَرَاتِ ثُمَّ الْبَسْ ثِيَابَكَ الظَّاهِرَةَ ثُمَّ امْشِ حَافِیاً فَإِنَّكَ فِي حَرَمٍ مِنَ اللَّهِ وَ حَرَمٍ رَسُولِهِ...» (کلینی، ۱۴۰۷: ۵۷۵/۴)؛ زمانی که نزد اباعبدالله علیه السلام آمدی، پس در رود فرات غسل کن. سپس لباس‌های پاکیزه‌ات را بپوش. سپس با پاهای برهنه پیاده‌روی کن که تو در حریمی از حرم‌های خدا و رسولش قرار داری...

این روایت، چرایی پیاده‌روی با پاهای برهنه را حضور در حریمی از حرم‌های الهی بیان کرده است. همچنین در ماجرای حضرت موسی علیه السلام در کوه طور، خداوند به او می‌فرماید:

«إِنِّي أَنَا رَبُّكَ فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طَوًى» (طه/۱۲) همانا من، پروردگار تو هستم، پس نعلین خود را از پای بیرون کن که تو در سرزمین مقدس طوی قرار داری.

طبق این آیه، دلیل برهنه کردن پاها، تقدس مکان است. در روایتی آمده است که امیرالمؤمنین علیه السلام در پنج موطن عید فطر، عید قربان، روز جمعه، هنگام عیادت مریض و تشییع جنازه، با پاهای برهنه، آمد و شد می‌کردند و می‌فرمودند:

«... إِنَّهَا مَوَاطِنٌ لِلَّهِ فَأُحِبُّ أَنْ أَكُونَ فِيهَا حَافِيًا...» (ابن حیون مغربی، ۱۳۸۵:

۱۸۵/۱)؛ ... اینها مواطن خداوند هستند، پس دوست دارم که در آنها پابرهنه باشم...

منسوب بودن این زمان‌ها به خداوند، باعث شده است که تردد با پای برهنه، نزد حضرت محبوب باشد. در روایت دیگری در رابطه با زیارت کعبه، آمده است:

«... مِنْ أَنْتَهَى إِلَى الْحَرَمِ فَتَزَلْ وَ اغْتَسَلْ وَ أَخَذَ نَعْلَيْهِ يَبْدِهِ ثُمَّ دَخَلَ الْحَرَمَ حَافِيًا تَوَاضِعًا لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ...» «هر کس به حرم رسید، از مرکب پیاده شود، غسل کند و به منظور تواضع در برابر خداوند، نعلینش را به دست گیرد و با پاهای برهنه وارد حرم شود. (صدوق، ۱۴۱۳: ۲۰۴/۲).

این روایت دلیل پابرهنه بودن در محدوده حرم را تواضع و خضوع می‌داند. همچنین در بسیاری از روایات زیارات، در کنار پابرهنه بودن، دستور به تذلل و تواضع داده شده که می‌تواند اشاره‌ای به علت پابرهنه بودن داشته باشد.

بررسی این استعمالات نشان می‌دهد که علت اصلی دستور به برهنه کردن پا در برخی مکان‌ها، شرافت و تقدس بالای آنهاست و این شرافت و تقدس ایجاب می‌کند که به منظور حفظ حالت تواضع و خضوع با پاهای برهنه در آنها حاضر شویم. از این رو، به نظر می‌رسد روایت ابن ولید قمی در مقام تخاطب، دارای قیدی ارتکازی است. مبنی بر اینکه این دستور، باید در محدوده‌ای انجام شود که دارای تقدس است. محدوده‌ای که در زمان معصومان علیهم السلام، زوار به محض ورود به شهر و انجام غسل،

ناخوداگاه در آن محدوده حاضر بوده‌اند؛ پس تذکر دادن این نکته از سوی معصومان علیهم‌السلام، ضرورتی نداشته است. با این نگاه، دلالت روایت ابن ولید قمی، استحباب پیاده‌روی با پاهای برهنه برای زیارت حرم امام رضا علیه‌السلام را در محدوده حرم و یا نهایتاً از نزدیکی حرم اثبات می‌کند و در مورد مسیرهای دورتر، ساکت است.

۶- روایات اجر سختی کشیدن در راه

در این بخش سه روایت وجود دارد که هر سه از طریق شیخ صدوق نقل شده‌اند. علاوه بر اعتبار منابع این روایات، سند آنها نیز بر اساس نرم افزار درایة النور، صحیح می‌باشد. این روایات عبارت‌اند از:

۱. روایت عبدالعظیم حسنی از امام هادی علیه‌السلام: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ السَّنَانِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو الْحُسَيْنِ مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرِ الْأَسَدِيِّ قَالَ حَدَّثَنِي سَهْلُ بْنُ زِيَادِ الْأَدَمِيِّ عَنْ عَبْدِ الْعَظِيمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْحَسَنِيِّ قَالَ سَمِعْتُ عَلِيَّ بْنَ مُحَمَّدٍ الْعَسْكَرِيِّ علیه‌السلام يَقُولُ: «أَهْلُ قُمْ وَ أَهْلُ آبَةِ مَعْفُورٍ لَهُمْ لِيُزَيَّرْتَهُمْ لِحَدْيِ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى الرَّضَا علیه‌السلام بِطُوسَ أَلَا وَ مَنْ زَارَهُ فَأَصَابَهُ فِي طَرِيقِهِ قَطْرَةٌ مِنَ السَّمَاءِ حَرَّمَ اللَّهُ جَسَدَهُ عَلَى النَّارِ» (همو، ۱۳۷۸: ۲/۲۶۰)؛ محمد بن حمد سنانی از ابوالحسین محمد بن جعفر اسدی از سهل بن زیاد آدمی از عبدالعظیم بن عبدالله حسنی از علی بن محمد العسکری علیه‌السلام: مردم قم و آبه به‌خاطر زیارت جدم علی بن موسی‌الرضا علیه‌السلام در طوس، آمرزیده هستند. آگاه باشید که هرکس او را زیارت کند و در راه، قطره‌ای از آسمان به او اصابت کند، خداوند بدنش را بر آتش جهنم، حرام می‌گرداند.

۲. روایت عبدالسّلام بن صالح هروی از امام رضا علیه‌السلام: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ مَاجِيلَوِيهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَبْدِ السَّلَامِ بْنِ صَالِحِ الْهَرَوِيِّ قَالَ سَمِعْتُ الرَّضَا علیه‌السلام يَقُولُ: «... وَ مَا مِنْ مُؤْمِنٍ يَزُورُنِي فَيَصِيبُ وَجْهَهُ قَطْرَةٌ مِنَ الْمَاءِ إِلَّا حَرَّمَ اللَّهُ تَعَالَى جَسَدَهُ عَلَى النَّارِ» (همان: ۲۲۶)؛ محمد بن علی ماجیلویه از علی بن ابراهیم بن هاشم از پدرش از عبدالسلام بن صالح هروی از امام رضا علیه‌السلام: ... و هیچ مؤمنی نیست که مرا زیارت کند و قطره آبی به صورتش اصابت کند مگر اینکه خداوند بدنش را بر آتش جهنم حرام می‌گرداند.

۳. روایت عَبْدِ الْعَظِيمِ حَسَنِي از امام جواد عليه السلام: حَدَّثَنَا الشَّيْخُ الْجَلِيلُ أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ مُوسَى بْنِ بَابُوَيْهِ الْقُمِّي رِضْوَانُ اللَّهِ عَلَيْهِ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُوسَى الدَّقَاقُ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِي قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو سَعِيدٍ الْحَسَنُ بْنُ أَبِي زِيَادٍ الْأَدَمِي الرَّازِي قَالَ حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَظِيمِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْحَسَنِي قَالَ سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيٍّ بْنِ مُوسَى الرِّضَا عليه السلام يَقُولُ: «مَا زَارَ أَبِي عليه السلام أَحَدًا فَأَصَابَهُ أَدَى مِنْ مَطَرٍ أَوْ بَرَدٍ أَوْ حَرٍّ إِلَّا حَرَّمَ اللَّهُ جَسَدَهُ عَلَى النَّارِ» (همو، ۱۳۷۶: ۶۵۴)؛ شیخ صدوق از علی بن احمد بن موسی دقاق از محمد بن ابی عبدالله کوفی از ابوسعید حسن بن ابی زیاد آدمی رازی از عبدالعظیم بن عبدالله حسنی از محمد بن علی بن موسی الرضا عليه السلام: پدرم را احدی زیارت نمی کند که زحمتی همچون باران و سرما و گرما به او برسد مگر اینکه خداوند بدنش را بر آتش جهنم حرام می گرداند.

عبارت‌های «فَأَصَابَهُ فِي طَرِيقِهِ قَطْرَةٌ مِنَ السَّمَاءِ» در روایت اول، «فَيَصِيبُ وَجْهَهُ قَطْرَةٌ مِنَ الْمَاءِ» در روایت دوم و «فَأَصَابَهُ أَدَى مِنْ مَطَرٍ أَوْ بَرَدٍ أَوْ حَرٍّ» در روایت سوم، موضوع اصلی بحث ما در این بخش می‌باشند. سؤال این است که آیا این عبارات می‌توانند بر پیاده‌روی اطلاق شوند؟

آنچه از ظاهر روایات پیداست دو روایت اول که مشخصاً به بارش باران اشاره کرده‌اند، صرفاً مصداقی از یک ملاک کلی هستند که روایت عَبْدِ الْعَظِيمِ حَسَنِي از امام جواد عليه السلام آن را مطرح کرده است. آن ملاک کلی، سختی کشیدن در سفر است که در باران، سرما و گرما، مصداق پیدا می‌کند. این ملاک از دو جهت نمی‌تواند بر پیاده‌روی اطلاق شود:

اولاً: این سختی‌ها در هر نوع سفری، چه پیاده و چه سواره وجود دارد. حتی در سفرهای امروزی نیز که وسائل نقلیه، سفر کردن را بسیار تسهیل کرده‌اند، همچنان این سختی‌ها، ممکن الوقوع هستند. در نتیجه، برای دستیابی به اجر موعود در این روایت، نیازی به متحمل شدن سفر پیاده نیست.

ثانیاً: نوع سختی‌های اشاره شده در روایت از جنس سختی‌های غیر ارادی است؛ به این معنا که شرایط به گونه‌ای رقم می‌خورد که آن سختی به انسان می‌رسد، نه اینکه خود شخص، کاری کند که دچار زحمت و سختی شود. عبارت «فَأَصَابَهُ أَدَى» نیز تا

حدودی به این نکته دلالت می‌کند؛ چرا که «أَذَى»، فاعل فعل «أَصَابَ» می‌باشد. در حالی که اگر انسان خودش، خودش را به زحمت بیاندازد، زحمت و اذیت در مقام فاعلیت نخواهد بود. با این نگاه، سختی پیاده‌رفتن به زیارت که انسان خودش، بر خود تحمیل می‌کند، نمی‌تواند مصداقی از «أَذَى» در این روایت باشد.

۷- روایات برتری زیارت امام رضا (ع) بر زیارت امام حسین (ع)

در باب فضیلت زیارت امام حسین (ع) با پای پیاده، بالغ بر ۲۳ روایت وجود دارد. در این مجموعه روایات، کلیدواژه‌هایی همچون «خُطْوَهُ»، «مَاشِيًا»، «مُعَبَّرٌ» و ... هر کدام به گونه‌ای بر این فضیلت، دلالت می‌کنند. به عنوان مثال شیخ طوسی در کتاب شریف تهذیب الاحکام از امام صادق (ع) نقل می‌کند:

«... مَنْ خَرَجَ مِنْ مَنْزِلِهِ يَرِيدُ زِيَارَةَ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ (ع) إِنْ كَانَ مَاشِيًا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِكُلِّ خُطْوَةٍ حَسَنَةً وَ حَطَّ بِهَا عَنْهُ سَيِّئَةٌ حَتَّى إِذَا صَارَ بِالْحَائِرِ...» (طوسی، ۱۴۰۷: ۴۳/۶)؛ کسی که به قصد زیارت حسین بن علی بن ابی‌طالب (ع) از خانه‌اش خارج شود اگر پیاده باشد، خداوند برای او به ازای هر گام، یک عمل نیک ثبت می‌کند و یک عمل ناپسند را محو می‌گرداند تا اینکه به حائر برسد.

از طرفی در رابطه با زیارت امام رضا (ع)، روایاتی به چشم می‌خورد که بر اساس آن، زیارت امام رضا (ع) برتر از زیارت امام حسین (ع) می‌باشد. روایات این دسته، شامل دو روایت از عَبْدُ الْعَظِيمِ حَسَنِيِّ و عَلِيِّ بْنِ مَهْزِيَارِ است. این روایات که در کتاب‌های معتبر و با سند‌های صحیح، وارد شده‌اند، عبارت‌اند از:

۱. روایت عَبْدُ الْعَظِيمِ حَسَنِيِّ از امام جواد (ع): وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ (مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ مَاجَلِيلُوه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ أَبِيهِ) عَنْ عَبْدِ الْعَظِيمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: «قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ (ع) قَدْ تَحَيَّرْتُ بَيْنَ زِيَارَةِ قَبْرِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) وَ بَيْنَ زِيَارَةِ قَبْرِ أَبِيكَ (ع) بِطُوسٍ فَمَا تَرَى فَقَالَ لِي مَكَانَكَ ثُمَّ دَخَلَ وَ خَرَجَ وَ دُمُوعُهُ تَسِيلُ عَلَيَّ حَذِيهَ فَقَالَ زُوَّارُ قَبْرِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) كَثِيرُونَ وَ زُوَّارُ قَبْرِ أَبِي (ع) بِطُوسٍ قَلِيلُونَ» (صدوق، ۱۳۷۸: ۲۵۶/۲)؛ به این اسناد (محمد بن علی ماجلیلویه از علی بن ابراهیم بن هاشم از پدرش)، از عبدالعظیم بن عبدالله حسنی: به امام جواد (ع) عرضه داشتم بین

زیارت قبر ابی‌عبدالله علیه السلام و زیارت قبر پدرتان در طوسی مردد هستیم؛ نظر شما چیست؟ پس حضرت به من فرمودند همین جا بایست [تا برگردم]. سپس به داخل [منزلشان] رفتند و در حالی که اشک‌هایشان بر دو گونه‌شان جاری بود بیرون آمدند. پس گفتند زوار قبر ابی‌عبدالله علیه السلام بسیارند و زوار قبر پدرم علیه السلام در طوس کم هستند.

۲. روایت علی بن مهزیار از امام جواد علیه السلام: عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَهْزِيَارٍ قَالَ: «قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ علیه السلام جَعَلْتُ فِدَاكَ زِيَارَةَ الرَّضَا علیه السلام أَفْضَلَ أَمْ زِيَارَةُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْحُسَيْنِ علیه السلام فَقَالَ زِيَارَةُ أَبِي أَفْضَلُ وَ ذَلِكَ أَنَّ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَزُورُهُ كُلُّ النَّاسِ وَ أَبِي لَا يَزُورُهُ إِلَّا الْخَوَاصُّ مِنَ الشَّيْعَةِ» (کلینی، ۱۴۰۷: ۵۸۴/۴؛ صدوق، ۱۴۱۳: ۵۸۲/۲؛ همو، ۱۳۷۸: ۲۶۱/۲؛ طوسی، ۱۴۰۷: ۸۴/۶؛ ابن قولویه، ۱۳۵۶: ۳۰۶؛ ابن مشهدی، ۱۴۱۹: ۵۴۴)؛ علی بن ابراهیم از پدرش از علی بن مهزیار: به امام جواد علیه السلام عرضه داشتم فدایتان شوم زیارت حضرت رضا علیه السلام برتر است یا زیارت ابی‌عبدالله الحسین علیه السلام؟ پس حضرت فرمودند زیارت پدرم برتر است و دلیلش این است که اباعبدالله علیه السلام را همه مردم زیارت می‌کنند اما فقط خواصی از شیعه به زیارت پدرم می‌آیند.

با در کنار هم قرار دادن این دو دسته روایت، می‌توان فرضیه فضیلت زیارت امام رضا علیه السلام با پای پیاده را در قالب یک قیاس استثنایی، طرح نمود. به این صورت که اگر زیارت امام رضا علیه السلام برتر از زیارت امام حسین علیه السلام باشد، قاعدتاً ثواب زیارت امام رضا علیه السلام با پای پیاده نیز بیشتر از ثواب زیارت امام حسین علیه السلام با پای پیاده، خواهد بود (مقدم). حال آنکه طبق روایات یاد شده، فضیلت زیارت امام رضا علیه السلام، بیشتر از فضیلت زیارت امام حسین علیه السلام می‌باشد (تالی). در نتیجه، زیارت امام رضا علیه السلام با پای پیاده، نه تنها دارای فضیلت است، بلکه فضیلتی بیشتر از زیارت امام حسین علیه السلام با پای پیاده دارد. (نتیجه) با این استدلال، فضیلت زیارت پیاده، علاوه بر زیارت امام حسین علیه السلام، در زیارت امام رضا علیه السلام نیز وجود خواهد داشت.

در این قیاس استثنایی، موضوع برتری زیارت امام رضا علیه السلام بر زیارت امام حسین علیه السلام که در مقدم به آن اشاره شده است، نیازمند بررسی است. در روایات یاد شده، نسبت به برتری زیارت امام رضا علیه السلام، نسبت به زیارت امام حسین علیه السلام تصریح شده، اما برای این فضیلت و برتری، علت خاصی بیان شده است. تا زمانی که این علت خاص، تداوم

داشته باشد، حکم موجود در روایات که برتری زیارت امام رضا علیه السلام بر زیارت امام حسین علیه السلام می باشد نیز، تداوم خواهد داشت و در صورتی که علت موجود در روایت منتفی شده باشد، حکم آن نیز منتفی خواهد شد. در ادامه، تداوم یا ائتفاء علت منصوص در دو روایت عبدالعظیم حسنی و علی بن مهزیار، مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

طبق روایت عبدالعظیم حسنی از امام جواد علیه السلام، دلیل برتری زیارت امام رضا علیه السلام، کم بودن تعداد زوار قبر آن حضرت می باشد. بر اساس این روایت در آن زمانه، زیارت حضرت امام رضا علیه السلام، دچار نوعی محجوریت بوده، لذا امام به منظور رونق گیری زیارت حضرت رضا علیه السلام، زیارت قبر آن حضرت را برتر از زیارت قبر حضرت سیدالشهدا علیه السلام اعلام می کنند. با توجه به اینکه امروزه، بسیاری از موانعی که در زمان معصومان علیهم السلام برای زیارت امام رضا علیه السلام وجود داشت برطرف شده است، حرم حضرت امام رضا علیه السلام در تمام ایام سال، آکنده از زائران آن حضرت علیه السلام می باشد. در نتیجه در زمان ما، تعداد زوار ایشان بر خلاف زمان معصومان علیهم السلام، فراوان بوده و علت منصوص در روایت، منتفی می گردد.

در روایت علی بن مهزیار نیز، برای برتری زیارت امام رضا علیه السلام نسبت به زیارت امام حسین علیه السلام، علتی بیان شده است. طبق این روایت، علت برتری زیارت امام رضا علیه السلام، این است که فقط شیعیان خاص، مزار حضرت را زیارت می کنند. در توضیح واژه «الْخَوَاص» دو گمانه، وجود دارد. اول: اینکه به دلیل دور بودن مسیر و نبود امکانات امروزی همچون وسائل نقلیه، سفر به خراسان، بسیار سخت و دشوار بود؛ لذا فقط تعداد اندکی از شیعیان امکان این زیارت را داشتند. دوم: اینکه در زمان امام رضا علیه السلام، بر خلاف دوران امام حسین علیه السلام، فرقه های متعددی از شیعیان، همچون زیدیه، اسماعیلیه، واقفیه و... وجود داشت. با توجه به اینکه پیروان این فرق، به امامت امام رضا علیه السلام معتقد نبودند، لذا به زیارت حضرت نمی آمدند. در حالی که تمام این فرق، نسبت به زیارت امام حسین علیه السلام، التزام داشتند (مجلسی، ۱۴۰۴: ۳۹۱/۵).

هیچ کدام از این دو گمانه در زمان ما مصداق ندارد. در مورد گمانه اول، اولاً؛ مشکل دور بودن مسیر و سختی راه به کمک وسایل نقلیه (ماشین، قطار، هواپیما)

برطرف شده است؛ از این رو امروزه، رفتن به زیارت حرم حضرت رضا علیه السلام برای عموم مردم، آسان و ممکن است. ثانیاً: تعداد بسیار زیادی از شیعیان در نزدیکی حرم حضرت، ساکن هستند و احتیاجی به طی کردن راه طولانی ندارند.

گمانه دوم نیز منتفی است؛ زیرا اولاً: امروزه، اکثر قاطع شیعیان، دوازده امامی هستند و بسیاری از فرقه‌های شیعه که امامت حضرت را قبول ندارند یا از بین رفته‌اند و یا پیروان بسیار اندکی دارند. لذا اختلافات فرقه‌ای در تشیع به هیچ وجه باعث محجوریت زیارت حضرت علیه السلام نشده است. ثانیاً: فرهنگ مسلمین به گونه‌ای تغییر یافته است که حتی اهل تسنن نیز خود را از زیارت حضرت رضا علیه السلام محروم نمی‌کنند؛ در نتیجه، زائران مشهد، محدود به شیعیان خاص دوازده امامی نیستند.

بر مبنای توضیحات پیش گفته، علت منصوص در این روایات در زمان ما مصداقی ندارد. با منتفی شدن علت، حکم آن نیز که برتری و فضیلت زیارت امام رضا علیه السلام نسبت به زیارت امام حسین علیه السلام است، دیگر باقی نخواهد بود. در نتیجه، «مقدم» در قیاس استثنایی مورد فرض، خدشه‌دار خواهد شد و این استدلال، دلالتی بر فضیلت زیارت امام رضا علیه السلام با پای پیاده، نخواهد داشت.

نتیجه‌گیری

در رابطه با استحباب زیارت امام رضا علیه السلام با پای پیاده، جدای از عموماتی که ممکن است بر این استحباب دلالت کنند، ادله خاصی نیز وجود دارد که در سه دسته، قابل ارائه می‌باشند. دسته‌ای از روایات، مستقیماً به زیارت با پای پیاده اشاره دارند، دسته‌ای دیگر، سختی کشیدن در راه را دارای اجر دانسته‌اند و دسته‌ای از طریق برتری زیارت امام رضا علیه السلام نسبت به زیارت امام حسین علیه السلام به سرایت فضیلت زیارت پیاده، از زیارت امام حسین علیه السلام به زیارت امام رضا علیه السلام، اشاره می‌کنند.

دسته اول از دو روایت، تشکیل شده است. متن روایت ابوالطیب، اجمالاً بر فضیلت پیاده‌روی به سوی حرم امام رضا علیه السلام دلالت دارد اما کاستی‌های سندی روایت، مانع از پذیرش مفاد آن می‌گردد. روایت دوم، روایت ابن ولید قمی است که در منابع معتبر، موجود می‌باشد. طبق ظاهر این روایت، پیاده‌روی با پای برهنه و قدم‌های کوتاه و همراه

ذکر، در حد فاصل بین مکانی که زائر در شهر مشهد، غسل می‌کند تا حرم، دارای فضیلت است. اما بررسی استعمالات واژه «حَافِیاً» نشان می‌دهد که این آداب خاص پیاده‌روی، مخصوص مکان‌های مقدس و شریف است؛ در نتیجه، این فضیلت، تنها در داخل حرم و یا از نزدیکی حرم، قابل پذیرش است.

دسته دوم از سه روایت که دارای منبع معتبر و سند صحیح هستند تشکیل شده است. در این روایات برای کسی که در مسیر زیارت امام رضا (ع)، با سختی‌هایی همچون باران و سرما و گرما همراه شود، ثوابی منظور گردیده است. با توجه به اینکه اولاً این سختی‌ها بر خلاف پیاده‌روی، غیر اختیاری هستند و ثانیاً در صورت سفر کردن با مرکب (اسب، شتر و...) نیز، برای زائران اتفاق می‌افتاده‌اند؛ بنابراین، روایات یاد شده بر استحباب پیاده‌روی، دلالت نمی‌کنند.

دسته سوم از دو روایت، تشکیل شده است. در این روایات، زیارت امام رضا (ع) برتر از زیارت امام حسین (ع) معرفی شده است. از طرفی در روایات فراوانی، فضیلت زیارت امام حسین (ع) با پای پیاده، طرح گردیده است. با در کنار هم قرار دادن این دو دسته روایت، فرضیه فضیلت زیارت امام رضا (ع) با پای پیاده، مطرح می‌شود؛ اما با توجه به اینکه برتری زیارت امام رضا (ع) بر زیارت امام حسین (ع)، به دلیل شرایط سیاسی - اجتماعی خاص آن زمان بوده است، این برتری به‌عنوان یک قاعده کلی، پذیرفتنی نیست.

جمع‌بندی نهایی نگارنده بدین شرح است که فضیلت زیارت امام رضا (ع) با پای پیاده بر اساس ادله خاص روایی و با عنوان اولی در میان روایات شیعه، مطرح نمی‌باشد؛ درعین حال، امکان استحباب زیارت امام رضا (ع) با پای پیاده به‌عنوان مصداقی از «تعظیم شعائر»، «تواضع» و... همچنان باقی است و پژوهش‌هایی نیز در این زمینه، ارائه گردیده است.

کتاب‌نامه

۱. قرآن کریم.
۲. ابن حیون مغربی، نعمان بن محمد، دعائم الاسلام، تحقیق: آصف فیضی، چاپ دوم، قم، مؤسسه آل البيت علیهم‌السلام، ۱۳۸۵.
۳. ابن قولویه، جعفر بن محمد، کامل الزیارات، تحقیق: عبدالحسین امینی، نجف، دار المرتضویه، ۱۳۵۶.
۴. ابن مشهدی، محمد بن جعفر، المزار الکبیر، تحقیق: جواد قیومی اصفهانی، قم، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۴۱۹.
۵. افندی، عبدالله بن عسی بیگ، ریاض العلماء و حیاض الفضلاء، تحقیق: احمد حسنی اشکوری، بیروت، مؤسسه تاریخ العربی، ۱۴۳۱.
۶. آقابزرگ تهرانی، محمد محسن، طبقات اعلام الشیعه، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۳۰.
۷. ابن داود حلّی، حسن بن علی بن داود، الرجال، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۴۲.
۸. تبریزی، جواد، الأنوار الالهیه، قم، دار الصدیقه الشهبه علیها‌السلام، ۱۴۲۵.
۹. _____، صراط النجاة، قم، دار الصدیقه الشهبه علیها‌السلام، ۱۴۲۷.
۱۰. حسینی حائری، سید کاظم، الفتاوی المنتخبه، قم، دار التفسیر، ۱۳۸۲.
۱۱. شعیری، محمد بن محمد، جامع الاخبار، نجف، مطبعه حیدریه، بی تا.
۱۲. صدوق، محمد بن علی بن بابویه، الامالی، ششم، تهران، کتابچی، ۱۳۷۶.
۱۳. _____، ثواب الاعمال و عقاب الاعمال، چاپ دوم، قم، دار الشریف الرضی، ۱۴۰۶.
۱۴. _____، عیون اخبار الرضا علیه‌السلام، تحقیق: مهدی لاجوردی، تهران، نشر جهان، ۱۳۷۸.
۱۵. _____، من لا یحضره الفقیه، تحقیق: علی اکبر غفاری، چاپ دوم، قم، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۴۱۳.
۱۶. طوسی، محمد بن حسن، تهذیب الاحکام، تحقیق: حسن موسوی خراسان، چاپ چهارم، تهران، دار الکتب الاسلامیه، ۱۴۰۷.
۱۷. _____، رجال الطوسی، تحقیق: جواد قیومی، چاپ سوم، قم، مؤسسه النشر الاسلامی، ۱۳۷۳.
۱۸. _____، فهرست کتب الشیعه و اصولهم و أسماء المصنّفین و أصحاب الأصول، تحقیق: عبدالعزیز طباطبایی، قم، مکتب هاء المحقق الطباطبایی، ۱۴۲۰.
۱۹. علامه حلّی، حسن بن یوسف بن مطهر، رجال العلامة الحلّی، تحقیق: محمد صادق بحر العلوم، چاپ دوم، نجف، دار الذخائر، ۱۴۱۱.
۲۰. فاضل موحّدی لنکرانی، محمد، جامع المسائل، چاپ یازدهم، قم، امیر قلم، بی تا.
۲۱. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، تحقیق: علی اکبر غفاری و محمد آخوندی، چاپ چهارم، تهران، دار الکتب الاسلامیه، ۱۴۰۷.
۲۲. مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی، نرم افزار اسناد صدوق، قم، ۱۳۹۳.
۲۳. _____، نرم افزار درایة النور، قم، ویرایش ۱/۲، ۱۳۸۵.
۲۴. مجلسی، محمد بن باقر بن محمد تقی، بحار الانوار، تحقیق: جمعی از محققان، چاپ دوم، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۴.

۲۵. _____، محمد باقر بن محمد تقی، زاد المعاد، تحقیق: علاءالدین اعلمی، بیروت، مؤسسة الاعلمی، ۱۴۲۳.
۲۶. مجلسی، محمد تقی بن مقصود علی، روضة المتقين فی شرح من لا یحضره الفقیه، تحقیق: حسین موسوی کرمانی و علی پناه اشتهازدی، چاپ دوم، قم، مؤسسه فرهنگی اسلامی کوشاپور، ۱۴۰۴.
۲۷. مفید، محمد بن محمد، کتاب المزار، تحقیق: محمد باقر ابطحی، قم، کنگره جهانی هزاره شیخ مفید، ۱۴۱۳.
۲۸. نجاشی، احمد بن علی، رجال النجاشی، چاپ ششم، قم، مؤسسة النشر الاسلامی، ۱۳۶۵.
۲۹. نوری، حسین بن محمد تقی، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، تحقیق: مؤسسة آل البيت علیهم السلام، قم، مؤسسة آل البيت علیهم السلام، ۱۴۰۸.
۳۰. مکارم شیرازی، ناصر، «زیارت با پای پیاده»، پایگاه اطلاع رسانی دفتر حضرت آیت الله العظمی مکارم شیرازی Makarem.ir.

